

ДО ЮВІЛЕЮ СВІТЛАНИ ІВАНІВНИ КРУЦ

Антропология давнього населення України асоціюється у фахівців насамперед з іменем Світлани Іванівни Круц — відомої української дослідниці, яка вже майже півстоліття плідно працює у галузі історичної антропології. Без перебільшення можна стверджувати, що жодна серйозна наукова праця з історії давньої людності півдня Східної Європи не обходиться без посилання на висновки її досліджень. Власне, й сучасна українська антропологічна школа, і, звичайно, розмаїтість і багатство антропологічних колекцій у фондах Інституту багато в чому завдячують самовідданій праці й науковому ентузіазму С.І. Круц, ювілей якої нещодавно відсвяткували її друзі та колеги.

Народилася Світлана Іванівна у м. Запоріжжя на Різдво 1937 р. у сім'ї інженерів Зої Зиновіївни та Івана Трифоновича Жилиєвих. Перші десять років Світлани пройшли в рідному місті. Однак професія батька — одного з небагатьох у країні фахівців з електрифікації залізниць — була пов'язана з частими переїздами, і згодом родина переїхала до Дніпропетровська, через рік — до м. Златоуст Челябінської області, а з 1949 р. оселилася в Києві. Отримавши у 1954 р. атестат зрілості після закінчення київської середньої школи № 57, дівчина вступила на історико-філо-

софський факультет Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

З перших курсів навчання в університеті майбутня дослідниця з ентузіазмом поринула у вивчення давньої історії, етнографії та музейної справи, але найбільше її приваблювала археологія. Світлана стала активним членом наукового археологічного гуртка, виступала на його засіданнях із доповідями, вивчала німецьку та грецьку мови, проходила археологічну практику в музеях Києва, Москви та Ленінграда.

У студентські роки сформувалася не лише наукова, але й громадянська активність С.І. Круц. У 1954 р. за власним (!) бажанням 19-річна Світлана разом із іншими студентами, серед яких були і майбутні колеги-археологи А.І. Кубишев та В.І. Бідзіля, поїхала збирати врожай на цілину в Казахстан. За сумлінну працю вона була нагороджена грамотою та значком, але справжнім здобутком стали віра у власні сили та дружбу, що зародилася на цілині й витримала перевірку часом.

Робота в Ольвійській експедиції під керівництвом відомого українського археолога Л.М. Славіна під час університетської практики зміцнила впевненість Світлани Іванівни у правильності вибору життєвого шляху — з того часу вона назавжди пов'язала його з археологічними дослідженнями, хоча остаточна спеціалізація відбулася дещо пізніше. Археологічна практика в Ольвії відіграла вирішальну роль не лише в професійному, а й в особистому житті. Саме тут Світлана Іванівна вперше зустріла свого майбутнього чоловіка, молодого студента-археолога, а нині визначного дослідника трипільської культури, В.А. Круца — однодумця та друга на все життя.

Після закінчення університету в 1959 р. Світлані Іванівні Круц не вдалося потрапити в штат омріяного Інституту археології, і вона почала працювати в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР ім. М.Т. Рильського, спершу на посаді старшого лаборанта, а з 1962 р. — молодшим науковим співробітником відділу етнографії, до складу якого тоді входила група антропології. Керівник групи, відомий український антрополог В.Д. Дяченко, залучив Світлану Іванівну до роботи в антропологічних експедиціях, де проводилися соматологічні ви-

міри сучасного населення Полісся, Закарпаття та інших регіонів України і Молдавії. Антропологія зацікавила Світлану Іванівну, і вже у 1962 р. у співавторстві з В.Д. Дяченком вона написала статтю, присвячену антропологічній характеристиці українців Хотинщини. Так почався її науковий шлях в антропології.

Спеціалізуючись з палеоантропології, С.І. Круц упевнено опанувала складні краніологічні, остеологічні та статистичні методики. Проте дослідниця «не зрадила» й археології, вдало поєднавши обидва наукові захоплення. Вона почала збір і вивчення антропологічних матеріалів із поховань, відкритих під час археологічних розкопок, в яких брала безпосередню участь. Щорічна робота в експедиціях Інституту археології АН УРСР, серед яких були Південно-Українська, Криворізька (1963), Північно-Кримська, Керченська (1964—1967), Інгулецька, Дніпровська (1967), Каховська, Вільнянська (1968—1969), Херсонська, Запорізька, Орджонікідзівська (1970—1972) та інші, сприяла інтенсивному збагаченню антропологічних колекцій і давала змогу безпосередньо у польових умовах досліджувати скелетні рештки, що через погану збереженість не підлягали транспортуванню в лабораторію.

Результати вивчення здобутих матеріалів лягли в основу низки статей та монографії «Антропологічна характеристика древнього населення території України» (1968, у співавторстві), присвячених вивченню антропологічних матеріалів із поховань широкого хронологічного діапазону — від неоліту до середньовічних тюркських кочовиків. Водночас у молодій дослідниці сформувався інтерес до проблеми походження, антропологічного складу та генетичних зв'язків населення ямної, катакомбної та зрубної культур, яким вона присвятила монографію «Население территории Украины эпохи меди—бронзы» (1972).

Новий етап наукової діяльності С.І. Круц, що розпочався після її переведення в складі групи антропології у 1974 р. до Інституту археології АН України, насамперед пов'язаний з інтенсивним нагромадженням нових антропологічних матеріалів із розкопок численних експедицій у місцях будівництва зрошувальних систем. Світлана Іванівна очолювала спеціальну постійно діючу експедицію, створену для оптимізації роботи антропологів зі збору та обробки цих матеріалів. Вийшли друком статті С.І. Круц за результатами вивчення скелетів із розкопок Верхньо-Тарасівської (1973—1974), Південно-Бузької (1967—1976), Бортницької (1975), Херсонської експедицій, було опубліковано антропологічні матеріали з некрополів Керченського півострова, кургану с. Жовтокам'янка та Семенівського курганного могильника, написано десятки палеоантропологічних звітів. У 1977 р. С.І. Круц захистила

кандидатську дисертацію «Населення степової України в епоху енеоліту—бронзи (за антропологічними даними)». Це дослідження, як і більшість її праць, є взірцем об'єктивного підходу до вирішення наукових питань, коли антрополог, максимально враховуючи археологічний контекст, доходить неупереджених висновків незалежно від загальноприйнятих теорій.

Усіх, хто мав нагоду спостерігати за Світланою Іванівною під час роботи з матеріалом, вражало її особливе ставлення до скелетних решток. Через її дбайливі руки пройшли десятки сотень фрагментованих кістяків, які магією її професійної реставрації із купи уламків перетворювалися на повноцінні краніологічні та остеологічні матеріали, що вводилися в науковий обіг, отримуючи нове життя в інформаційному просторі. Серед відреставрованих С.І. Круц антропологічних матеріалів є багато унікальних, зокрема краніологічні серії з неолітичної Деревки та Верхнього Салтова, черепи зі штучною деформацією та модельованим обличчям із поховань катакомбної культури. Мистецтво реставрації Світлана Іванівна завжди охоче передавала антропологам-початківцям.

У 1982—1987 рр. С.І. Круц очолювала сектор палеоантропології, керувала плановими темами, редагувала збірник «Антропологические данные о составе древнего населения Украины» (1984). Багато зусиль дослідниця приділяла популяризації антропології серед археологів, навчала методикам молодих колег-антропологів, консультувала і допомагала їм. Запалюючи своїм ентузіазмом співробітників, Світлана Іванівна організувала упорядкування антропологічних фондів, що на той час було найважливішим завданням сектору. Під керівництвом Світлани Іванівни було проведено надзвичайно складну роботу з інвентаризації усіх наявних в Інституті скелетних матеріалів, систематизовано близько 10 тис. антропологічних об'єктів, створено «Каталог палеоантропологічних колекцій», до якого й нині щоденно звертаються не лише антропологи, а й українські та закордонні археологи.

Праці С.І. Круц знані й високо оцінені колегами з Москви, Санкт-Петербурга, Риги, Мінська, Тбілісі, Кишинєва, Болгарії та Німеччини, з якими вона підтримує наукові зв'язки, публікує спільні роботи, виступає на міжнародних конференціях. Для широкого кола колег С.І. Круц є авторитетним фахівцем у галузі вивчення палеоантропології півдня Східної Європи, вона розробила питання антропологічного складу носіїв численних археологічних культур України і суміжних територій. Видатним досягненням є її монографія «Палеоантропологические исследования в Степном Поднепровье» (1984), в якій наведено характеристики краніологічних серій

ямної, катакомбної, багатопружкової, зрубної та білозерської культур. Дослідниця також написала антропологічні розділи для «Археологии Украинской ССР» і «Давньої історії України».

Широту наукових інтересів дослідниці відбиває низка публікацій останнього часу, присвячених антропологічним дослідженням на різноманітну тематику, зокрема, етногенетичних процесів на півдні Східної Європи в епоху енеоліту—бронзи, нових матеріалів трипільського поселення Більшевіці, поховань з «масками» катакомбної культури, населення Східного Криму в V—V ст. до н. е. за матеріалами могильника Фронтове, ногайців XVI—XVIII ст. та багато інших.

Світлана Іванівна підготувала двох кандидатів наук, більшість українських антропологів вважають за честь називати її своїм учителем і високо цінують її за професіоналізм та щедрість душі.

Останнім часом С.І. Круц плідно працює над проблемою антропологічного складу, походжен-

ня та генетичних зв'язків скіфського населення Північного Причорномор'я. Вона провела велику роботу з введення в науковий обіг численних краніологічних колекцій V—IV ст. до н. е. з території Степової Скіфії. Порівняльний аналіз усіх відомих скіфських серій методами багатовимірної статистики з більш ранніми та синхронними матеріалами цієї та сусідніх територій дав змогу дослідниці висвітлити складні етногенетичні процеси на території Степової Скіфії, населення якої сформувалося на основі нащадків місцевих племен катакомбної культури та культури багатопружкової кераміки, еллінів, фракійців та ви-хідців з більш східних територій, зокрема, саків, савроматів, ранніх сарматів.

Результати цього дослідження С.І. Круц з успіхом продемонструвала у своїй доповіді на урочистому засіданні вченої ради Інституту археології НАН України.

Колеги та друзі широко вітають ювілярку і зичать їй міцного здоров'я, творчої наснаги та нових наукових звершень.

ДО 70-РІЧЧЯ

ВОЛОДИМИРА НИКИФОРОВИЧА СТАНКА

19 лютого 2007 р. своє 70-річчя відзначив відомий український історик, археолог та етнолог Володимир Никифорович Станко.

Володимир Станко народився у с. Тернівка, що нині входить до складу м. Миколаїв, у болгарській родині Никифора Дмитровича та Марії Федорівни Станків.

Після закінчення Тернівської середньої школи юнак мав намір вступити до Миколаївського суднобудівного інституту, але медична комісія відмовила йому в прийомі, тому В.Н. Станко рік працював електриком на Миколаївській електростанції. У 1955 р. він вступив на історико-філологічний факультет Ростовського-на-Дону державного університету. З III курсу він продовжив навчання на історичному факультеті Одеського державного університету ім. І.І. Мечнікова, де під науковим керівництвом М.Ф. Болтенка та М.С. Синіцина почав займатися античною історією та археологією. Однак наукова доля В.Н. Станка вирішилася на V курсі, коли він потрапив у палеолітичну експедицію П.Й. Борисковського. Під впливом всевітньо визнано-

го археолога він остаточно визначив коло своїх наукових інтересів — первісна археологія та давня історія.

У 1960 р. В.Н. Станко став науковим співробітником (згодом заступником директора) Одеського державного археологічного музею. Під керівництвом П.Й. Борисковського він нагромадив, науково обробив і опублікував новий археологічний матеріал з теми «Мезоліт Північно-Західного Причорномор'я», що став основою його майбутньої кандидатської дисертації. У 1965 р. він вступив до аспірантури Інституту археології АН УРСР (Київ), яку достроково закінчив у 1967 р., захистивши кандидатську дисертацію із зазначеної теми під керівництвом члена-кореспондента АН УРСР С.М. Бібікова, який зацікавив свого учня теоретичними і загальноісторичними проблемами археологічного знання. Коло наукових інтересів В.Н. Станка значно розширилося: він почав розробляти складні питання палеоекології, палеоекономіки, палеосоціології та палеоетнології. Пріоритетними в його дослідженнях стали загальноісторичні проблеми первісної історії.